Har du en unnskyldning?

Rani Lill Anjum

Har du noen gang opplevd å bli oppringt av en venninne som spør om du er ledig tirsdag kveld, – for å i neste øyeblikk ha bundet deg til å si ja til å sitte barnevakt for én fireåring og én baby? Totalt uforberedt på situasjonen, regnet du med at forespørselen gjaldt en middagsinvitasjon eller kinoavtale. Men nå sitter du altså der med skjegget i postkassa og lurer på hvordan du skal komme deg ut av dette med vennskapet i behold.

Man kan jo heller ikke la være å føle seg ført bak lyset. Når spørsmålet gjaldt barnepass, så burde hun jo sagt dette rett ut, sånn at man fikk mulighet til å ta stilling til forespørselen på bakgrunn av klare premisser. I stedet for å spille med åpne kort fra begynnelsen av, trekker hun plutselig jokeren frem fra ermet, slik at man, totalt uforberedt, sitter igjen som Svarteper når spillet er over. Men er virkelig alt tillatt i samtalens spill? Og er det virkelig slik at har man sagt A, så må man si B?

Ifølge språkfilosofen Paul Grice (1913-1988), finnes det mange regler for redelig og rasjonell språkbruk. En hovedregel for hvordan man skal føre en samtale, er det han kaller ”samarbeidsprinsippet”: *Sørg for å gi ditt bidrag til samtalen i overensstemmelse med det som forventes i lys av samtalens mål på det tidspunket du bidrar!* Samtalens mål var i dette tilfellet en forespørsel om å sitte barnevakt, noe som ikke ble avklart før det var for sent.

Grice formulerer videre fire samtalemaksimer, som skal tydeliggjøre hva som ligger i samarbeidsprinsippet. Den første maksimen kaller han ”kvantitetsmaksimen”: *Vær så informativ som det kreves ut fra samtalens mål, ikke mer eller mindre informativ!* Opplagt har denne venninnen ikke vært såpass informativ som det krevdes, ettersom hun da heller burde ha formulert spørsmålet sitt som: Kan du sitte barnevakt på tirsdag?

Neste maksime er ”kvalitetsmaksimen”: *Ikke si noe du tror er usant eller som du ikke har tilstrekkelig belegg for!* Man kan antakeligvis ikke anklage henne for å ha brutt denne maksimen, selv om hun har holdt tilbake informasjon.

Tredje maksime er ”relevansmaksimen”: *Vær relevant!* Denne maksimen er brutt, ettersom det ville være mer passende for saken å først spørre om en tjeneste, for så å følge opp med ”Er du ledig på tirsdag?”. På denne måten ville man hatt en idé om hva det dreide seg om når spørsmålet om barnepassing kom opp.

Fjerde og siste maksime er ”måtemaksimen”: *Vær klar og tydelig! Unngå vage og tvetydige uttrykk!* I denne situasjonen er det opplagt at når hun spør om du er ledig tirsdag, så kan dette tolkes på mange måter. Følgelig har hun brutt denne maksimen.

Som vi skjønner, ville denne forespørselen om barnepass ikke bestått Grices prøve om god samtaleskikk. Det er derfor berettiget å føle seg lurt. Ved å innlede samtalen med ”Er du ledig på tirsdag?”, forutsettes det at *hvis* har man tid, *så* har man mulighet, og *dermed også* en forpliktelse. Men hvorfor det? Er det ikke noe galt med premissene her?

Problemet med å svare nei på forespørselen om å sitte barnevakt, er snarere en følge av de sosiale reglene for vennskap, heller enn at man *fordi* man er ledig, dermed er *forpliktet* til å stille opp. Det er altså ikke sånn at lediggang på tirsdag *automatisk medfører* en forpliktelse til barnepass. At man har tid og mulighet, innebærer vel ikke nødvendigvis at man også har lyst eller ork?

Problemet oppstår fordi det ikke er *sosialt akseptert* å bare ikke ha lyst eller ork til å hjelpe. Man må rett og slett også ha en god *unnskyldning* hvis man vil slippe unna med æren i behold. Derfor finner vi opp unnskyldninger i øst og vest, selv om *alle vet* at man finner på unnskyldninger for å slippe unna noe man rett og slett ikke har lyst til. Men hvorfor kunne vi ikke bare heller si det som det er? ”Jeg kan dessverre ikke komme, for jeg har ikke lyst!” *Det* ville være å overholde Grice sine maksimer om å være informativ, sannferdig, relevant og tydelig!